

Theodore W. Schultz:

BERUHÁZÁS AZ EMBERI TÖKÉBE

(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983. 300. l. Fordította: Tényi György).

A magyar pedagógiai szakirodalomban legutóbb (és elsőnek) Philip H. Coombs könyve, az 1971-ben megjelent „Az oktatás világváltsága” hozott egy olyan új szemléletet, amely az oktatás, képzés közgazdasági, oktatásgazdaságtani összefüggéseit kívánta előtérbe helyezni. Nem véletlen, hogy ez a könyv olyan nagy érdeklődést váltott ki, s azóta is e problémakör alapvető irodalmaként tartják számon. Coombs feltárta azokat a tényezőket, amelyek előidézték azt, hogy az oktatási rendszerek elmaradtak a társadalmi, gazdasági, technikai fejlődéstől. Megoldási módszerként javasolta a rendszerelmélet kiterjesztését a közoktatás, közművelődés területére is. Az eltelt több mint egy évtized alatt ez a felfogás nálunk is általánossá vált, és hatását is tapasztalhatjuk napról, napra.

Magyar szerzőtől azonban az elmúlt évek alatt e kérdéstről nem jelent meg átfogó tanulmány, jóllehet a gazdasági kérdések azóta még nagyobb súllyal jelentkeztek a közoktatás területén is. A magyar pedagógiai szakemberek inkább a problémák szociológiai oldalával foglalkoznak, nem pedig a közgazdasági tényezőkkel. Ugyanakkor a közgazdasági szakemberek sem fordultak még nagyobb intenzitással az oktatás kérdéseihez. Ezért mondható jelentősnek a most megjelent könyv, amelyet ismét külföldi közgazdasági szakember írt.

Az 1902-ben született Schultz a Chicagói Egyetemen az agrárgazdaságtan kérdéseivel foglalkozik. Az 1950-es években kezdett foglalkozni az ún. „human capital” elmélet kérdéseivel, s ilyen irányú kutatásainak összegezését foglalta össze az 1971-ben megjelent „Beruházás az emberi tőkébe”, amelyet nálunk 1983-ban jelentettek meg. Schultz 1979-ben kapott közgazdasági Nobel-díjat. Schultz életét, tevékenységét, elméletét a könyv elején Kovács János ismerteti.

Érdekes, hogy Schultz könyve eddig nem váltott ki olyan nagy érdeklődést, mint Coombs műve. Az okokat érdemes lenne jobban megvizsgálni. Valószínűleg egyik oka ennek az is, hogy már megszoktuk a közgazdasági kérdések életünk minden területén meghatározó elemként való jelentkezését. Ez persze nem jelenti azt, hogy minden területen azonos módon alakítják is a közgazdasági tételek a gyakorlati tevékenységet. Ilyennek ítéelhetjük meg a közoktatást is, ahol nem minden alkalom-

mal vehetjük még észre a közgazdasági szemléletmód érvényesülését. Érdemes tehát Schultz könyvét figyelmesebben elolvasni.

Schultz jelentős szerepet játszott az ún. „emberi tőke” elméletének kidolgozásában. Az oktatást, tanulást Schultz e könyvében is befektetésként vizsgálja, azt elemelve, hogy e befektetés megtérülése milyen módon, és hatékonysággal történik.

A könyv 13 fejezetből áll. Az előszóban a szerző definiálja az emberi beruházás fogalmát: „Az emberi beruházás azt jelenti, hogy a tőke hagyományos fogalmát ki kell terjeszteni, helyet kell adni benne az emberi tőkének is.” Az első fejezetben (A gazdaság korszerűsítése és a beruházás) áttekinti a szerző az e kérdésben kialakult különböző elméleteket és osztályozza őket. A második fejezet (A technikai változás megoldatlan kérdése) ismereti a technikai haladás fogalmát, az egyes alkalmazott modelleket, elméleteket s összegezőként megállapítja: „A technikáknak tőkeformákká való átalakítása kétsésgkívül messzeágazó következményekkel jár a gazdasági elmélet számára.” A harmadik fejezetben a szerző a „Beruházás az emberi tőkébe” címmel az alapvető kérdéseket elemzi. Mindenekelőtt azt, hogy bár nyilvánvaló, hogy az emberek szert tesznek hasznos szakképzettségre és tudásra, mégsem általános annak az elfogadása, hogy ez a képzettség és ismeret a tőke valamilyen formáját alkotja. Ezért vállalkozik arra, hogy bemutassa az emberi beruházás körét és tartalmát, valamint az ebből származó gazdasági növekedés összefüggéseit. Rámutat a szerző több oktatáspolitikai kérdésre is, pl.: „Az Egyesült Államok adótörvényei mindenütt hátrányosan különböztetik meg az emberi tőkét. Ez a tőkeállomány nagyra növekedett, és nyilvánvaló, hogy értékcsökkenést szenved, elavul és karbantartást igényel.” A következő fejezetben az emberi tőkével kapcsolatban kialakult ellenvéleményeket ismerteti. Az ötödik fejezet (Gyakorlati következmények) tartalmazza annak bizonyítását, hogy az emberi beruházások növekedése számottevően javította a gazdasági tevékenységbe belépő munkaerő minőségét: Ennek igazolásul a szerző bemutatja azt, hogy az Egyesült Államokban 1929 és 1959 között a különböző tőkeállományok évi növekedése milyen volt a nettó nemzeti termékhez viszonyítva. A hatodik fejezettől Schultz rátér az eddigi elméleti alapvetések alkalmazására az oktatás területén. A hatodik fejezet címe: „A szellemi tőke képződésének költsége.” A szerző így vezeti be mondanivalóját: „Noha az oktatás bizonyos mértékig fogyasztás, hiszen bizonyos szükségleteinket elégítjük ki, amikor tanulunk, túlnyomórészt mégis beruházás, mely-

nek célja olyan képességek megszerzése, amelyek jövőbeni szükségletkielégítést tesznek lehetővé, vagy növelik az érintett személynek mint termelőnek a jövőbeli keresetét. Tehát az oktatás egy része a hagyományos tartós foglalkozási javakkal, másik része pedig a termelőszközökkel rokon. Így az oktatást beruházásként, eredményét pedig a tőke egy sajátos formájaként kezeljük. Mivel az oktatás a befogadó személy részévé válik, emberi tőkének nevezem." E szemléletmódból kiindulva az oktatásgazdaságtani problémákat két oldalról vizsgálja: a tanulók iskolába járása miatt elmaradt kereset, valamint az iskolák működtetésének költségei oldaláról. Az elemzett adatokat a szerző az Egyesült Államok elemi- közép- és felső iskoláira 1900-tól 1956-ig fordított összegeiből veszi. A hetedik fejezetben (Az elmaradt kereset szerkezetének megváltozása) még nagyobb részletességgel vizsgálja az egyes iskolatípusokra fordított összegek alakulását. A nyolcadik fejezet (A szellemi-tőke-állomány változásának mérése) és a kilencedik fejezet (A megtérülési ráta szerepe az oktatási erőforrások elosztásában) statisztikai adatok gazdaságával bizonyítja a szerző állásfoglalását: a szellemi beruházás következtében képződő tőke számottevő tényezővé válik a gazdasági fejlődésben. A tizedik fejezetben (A felsőoktatás erőforrásai) az elméleti alaptételt a főiskolák, egyetemek vonatkozásában vizsgálja Schultz, s a felsőoktatás hármaskörét állapítja meg: tehetségkutató, tulajdonképpen oktatás, kutatás. A tizenegyedik fejezetben (Prioritások az elemzésben), a tizenkettődikben (A kutatási erőforrások elosztása) és a 13. fejezetben (Az ember növekvő gazdasági értéke és az intézmények) a szerző ismét általános érvényű – vagyis nem csupán oktatásgazdaságtani – kérdésekkel foglalkozik. Különösen elgondolkodtatóak azonban a tizenharmadik fejezetben írottak (pl.: „Az emberek gazdasági értékének növekedése új követelményeket támaszt az intézményekkel szemben... amelyek késve alkalmazkodnak az új szükségletekhez.”)

A magyar kiadás a könyv végén közli Schultz beszédét, amelyet 1979-ben a Nobel-díj átvételkor mondott: „A szegénység gazdaságtana”. E rövid értekezést még akkor is el kell olvasni, ha az előző rész tartalmát nem mindenki tudja a gazdaságpolitikai fejtegetések és adatok miatt követni. A szerző megdöbbentő realitásokra mutat rá a szegényekkel kapcsolatban. Megállapítja: „A világ népességének legnagyobb része szegény; ha tehát ismernénk a szegénység gazdaságtanát, sokat tudnánk a valóban jelentős közgazdaságtudományból. A világ népességének nagy többsége a mezőgazdaságból szerzi meg megélhetését, ha tehát ismernénk a mezőgazdaság gazdaságtanát, sok mindent tudnánk a szegénység gazdaságtanáról.” Másutt: „A gazdagok nehezen tudják megérteni a szegények viselkedését.”

E fejezetben a szerző a következő kérdésekkel foglalkozik: a közgazdászok tévedései; a termőföld túlbecsülése; az emberek minőségét alábecsülik; a vállalkozók; az egyszerűzavarok elkerülhetetlensége; a népesség minőségének javulása; beruházás az egészségbe; a szellemi beruházás; a magas képzettségűek; zárómegjegyzések. Ebben szövegi le: „Ennek az előadásnak a fő mondanivalója az, hogy a népesség minősége és tudása számít igazán.”

A könyvet gazdag (angol nyelvű) irodalom zárja be.

Mint már említettük, a könyv 1971-ben jelent meg. Kérdés, hogy az azóta eltelt idő óta érvényesek-e még a szerző megállapításai, s így aktuális volt-e megjelentetése? Úgy gondolom, hogy a könyv elolvasása napjainkban is hasznos, mivel aktualitása nem csökkent, hanem nőtt. A problémát inkább az jelenti, hogy a szerző csak az Egyesült Államok adatait veszi figyelembe, s így következtetéseit, megállapításait szükségszerűen ezekből az adatokból származnak. Vannak nyilvánvalóan általános érvényű megállapításai is a szerzőnek, de ebben a tekintetben elmarad Coombs könyvének nemzetközi adataitól és általánosításaitól. Kivétel ez alól „A szegénység gazdaságtana” című előadás, amelynek viszont az egész emberiséget érintő megállapításai nagy intellektuális és emocionális élményt váltanak ki. Ezért lenne érdemes, sőt, szükséges, annak külön kiadványban való megjelentetése, annál is inkább, mivel Schultz könyvét mindössze 3300 példányban adták ki. Talán ezért sem figyeltek fel sokan a jelentős műre, és nem váltotta ki azt a hatást, amelyet pedig tárgyánál és mondanivalójánál fogva ki kellett volna váltania.

DR. BEREZCKI SÁNDOR

Dr. Szalay Károly ideg orvos

ZENETANÍTÁS ÉS LÉLEKELEMZÉS

A régi folyóiratokban böngésző olvasót olykor váratlan meglepetések érik. Az érdeklődő nem egyszer olyan problémákra kap tanácsot, amelyek éppen napjainkban is megoldásra várnak.

Az énektanítás gyakorlatában, igen sok osztályban tudunk olyan tanulókról, akik – részben az otthoni zenei ingerszegény közeg miatt – ellenállnak, vagy nem kapcsolódnak be az ének-zenélés közös örömeibe. (Nem dolgoznak együtt az osztállyal, nem énekelnek szívesen a többiekkel, morgó hangon énekelnek, kerülik az énekes játékokat, közbömbösen viselkednek, vagy nyíltan elutasítók a zenei tevékenységgel szemben.)

Mi okozhatja a parányi emberkének ezt a visszafogottságát, s milyen megközelítéssel lehet őket az osztály és az ének-zenei óra tel-